

BYGGNADS
VÅRDS
FÖRENINGEN

2024-03-24

Till Strängnäs kommun:
msn@strangnas.se

kopia:
sodermanland@lansstyrelsen.se

Yttrande över förslag till detaljplan för för Kyrkberget 7 m.fl. i Strängnäs kommun (Dnr: MSN/2021:210)

Svenska byggnadsvårdsföreningen, SBF, har tagit del av planförslaget på samråd till 2024-04-05. SBF anför följande synpunkter utifrån föreningens verksamhetsområde.

Sammanfattning

Strängnäs domkyrka, med anor från medeltiden, anses vara den svenska domkyrka som bäst har kvar sin medeltida karaktär. SBF påtalar med kraft att planarbetet för denna unika kyrkomiljö ska avbrytas av följande skäl:

- Gällande detaljplan bör inte ändras; det är synnerligen anmärkningsvärt att kommunen negligerar det tidigare beslutet med avsikten att långsiktigt skydda den unika kyrkomiljön med Q-bestämmelse.
- Om planförslaget skulle förverkligas skulle det innebära påtaglig skada på riksintresset *Strängnäs [D 18]* med dess uttryck "Den framträdande domkyrkan..." Förslaget strider därmed mot miljöbalken 6 kap 3 §.
- Om en planändring ändå skulle genomföras är det ett oavvisligt villkor att ingen ny byggrätt föreslås innanför bogårdsmuren med hänsyn till de unika värdena.

I bilagt samrådsyttrande utvecklas skälen för SBF ställningstagande.

För Svenska byggnadsvårdsföreningen dag som ovan

Tomas Nyström
Ordförande

Kristina Berglund
Adj. styrelseledamot

Torun Hammar
Medlem

Lotta Lehmann
Medlem

Ethem Erdogan
Medlem

Svenska byggnadsvårdsföreningen är en oberoende, ideell miljöorganisation med cirka 6000 medlemmar som grundades i samband med det av Europarådet utlysta byggnadsvårdsåret 1975. Föreningens ändamål är att sprida och förmedla kunskap om byggnadsvård, byggnadskultur och hållbart byggande, att slå vakt om vårt byggda och gröna kulturarv som resurs i samhällsutvecklingen samt att främja god kvalitet i nutida stadsplanering.

Bilaga: Samrådsyttrande över förslag till detaljplan för Kyrkberget 7 m.fl. i Strängnäs kommun (Dnr: MSN/2021:210)

Inledning

Svenska Byggnadsvårdsföreningen har blivit varse att samråd pågår om förslag till ny detaljplan för Kyrkberget 7 med flera i Strängnäs kommun. Byggnadsvårdsföreningen har tagit del av allmänt tillgängligt material, samt information på samrådsmöte 2024-03-14.

Sammanfattning

Byggnadsvårdsföreningen har synpunkter på planens syfte, på planområdets avgränsning, preciserade markanvändningar, byggrätters placering och storlek, samt egenskapsbestämmelser.

Byggnadsvårdsföreningen ifrågasätter en del icke underbyggda resonemang i planbeskrivningen samt påtalar brister i process, underlag och illustrationsmaterial.

Byggnadsvårdsföreningen yrkar i första hand på att planarbetet avbryts och gällande plan behålls. I andra hand yrkar Byggnadsvårdsföreningen att ny byggrätt innanför bogårdsmuren tas bort ur planförslaget.

Kyrkberget 1, 2 och 9 bör inte vara med i ett eventuellt planförslag för domkyrkan.

Om de inte utgår bör deras användning inte begränsas. Inte heller Djäknegårdens användning bör snävas in. Parkeringsändamålet på Kyrkberget 3 bör utgå.

Om planarbetet inte avbryts bör planbestämmelserna ses över så att de blir ändamåls- enliga, konsistenta, lagliga och tar hänsyn till andra tillståndprocesser och -myndigheter.

Byggnadsvårdsföreningen anser att det är synnerligen anmärkningsvärt att kommunen negligerar det tidigare beslutet att skydda miljön med Q-bestämmelse och bedömer att om planförslaget med dess byggrätter förverkligas skulle det innebära irreparabel, påtaglig skada på riksintresse och kulturmiljö.

Planförslaget

Syfte

Kommunen anger att: *Syftet med detaljplanen är att möjliggöra för en utveckling av verksamheterna på Kyrkberget med hänsyn till de höga kulturmiljövärdena inom, och i närheten av, planområdet.* Byggnadsvårdsföreningen menar att gällande detaljplan från 1991 där hela planområdet som kulturresevat uppfyller detta syfte så långt det är möjligt med tanke på kulturmiljön. Avsikten med kulturresevatet är att långsiktigt skydda den synnerligen värdefulla helhetsmiljön. Det är ytterst anmärkningsvärt att kommunen nu ställer sig bakom ett förslag att förvanska denna helhetsmiljö, som man tidigare velat ge ett effektivt skydd för framtiden.

Vidare anges som syfte: *Planförslaget möjliggör ny bebyggelse för att lösa de identifierade funktionella behov och verksamhetskrav för Kyrkbergets olika fastighetsägare och aktörer.*

Byggnadsvårdsföreningen ifrågasätter att Kyrkberget, och i synnerhet innanför bogårdsmuren, skulle vara möjlig att exploatera med nybyggnader för dessa önskemål. Det bör också påpekas att det är bara två fastighetsägare, Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö och Lyktan förvaltning AB (Europaskolan) som får nya byggrätter. Domkyrkoförsamlingen har beställt planarbetet och betalar det enligt avtal med Strängnäs kommun.

Byggnadsvårdsföreningen yrkar att planarbetet ska avbrytas så att gällande plan behålls.

Planområdet

Planområdet storlek tycks komma av någon önskan att ge hela Kyrkberget en ny reglering. Avgränsningen blir emellertid obegriplig då den å ena sidan omfattar flera tomter på Kyrkberget som inte behöver någon ny detaljplan emedan deras kulturvärden redan är skyddade och någon ny bygggrätt inte har önskats. Å andra sidan utelämnas av stora delar av biskopssätets historiska sammanhang som ingår i gällande plan från 1991.

Förutom synpunkterna nedan på planens reglering har grund- och plankartan brister som gör den svåräst. Det största problemet är att höjdinformation helt saknas. Det finns inga angivna höjder, inga höjdkurvor och inget angivet nollplan. Då det heller inte anges vilket höjdsystem som kommunen tänkt använda går det inte att hämta uppgifter från annat kartmaterial.

Markanvändning

För själva kyrkotomten föreslås användningen religiöst ändamål. Även Kyrkberget 4 med tryckerihuset, Kyrkberget 3 med domkapitlet och Kyrkberget 2 med Månssons trädgård föreslås få denna användning. Månssons trädgård har använts trädgård och numera som friyta. Att begränsa användningen till religiös är att blanda samman ägande och markanvändning.

För del av Kyrkberget 3 bestäms användningen till P parkering. Med en särskild användning är det möjligt att avskilja en egen fastighet för parkering åt andra än kyrkobesökare.

De två statliga byggnadsminnena har fått sin användning preciserad till kontor med tillfällig vistelse respektive bibliotek i stället för gällande plans Q som innebär en fri markanvändning så länge de kulturhistoriska värdena bevaras. Det är märkligt att man föreslår inskränkningar i användningen som inte gagnar ett långsiktigt bevarande.

Djäknegården får sin användning preciserad och därmed inskränkt. Oavsett att byggnaden har en huvudman med skolverksamhet borde det långsiktigt vara lämpligare att byggnaden behåller sin användning Q, alternativt kompletteras med användning som just samlingssal.

Kyrkberget 1, 2 och 9 bör inte vara med i ett eventuellt planförslag för domkyrkan.

Om de inte utgår bör deras användning inte begränsas. Inte heller Djäknegårdens användning bör snävas in. Parkeringsändamålet på Kyrkberget 3 bör utgå.

Egenskapsbestämmelser

Samlingshusets *högsta nockhöjd är 31,5 meter över angivet nollplan* men det finns inte angivet. Samtidigt regleras *takvinkeln till mellan 25 och 45 grader för att säkerställa ett asymmetriskt pyramidtak med taklanternin* men inget reglerar att taket verkligen utförs så.

Egenskapsbestämmelserna för den byggnad man tänker sig uppföra på platsen för den befintliga vaktmästarbostaden har samma problem. Här försöker man också ta höjd för att huset skulle kunna bevaras och har gett byggnaden motstridiga bestämmelser.

För de statliga byggnadsminnena finns skyddsbestämmelser och Riksantikvarieämbetet (RAÄ) är tillståndsmyndighet för eventuella förändringar. Även för de enskilda byggnadsminnena är skyddet reglerat med tillståndsprövning av Länsstyrelsen (LST).

De flesta befintliga huvudbyggnader inklusive domkyrkan har försetts med en bestämmelse att *Byggnadens placering, volym och skala ska återskapas vid eventuell skada*. Denna för fastighetsägaren tvingande bestämmelse att utföra något är inte förenlig med PBL.

Om planarbetet inte avbryts bör planbestämmelserna ses över så att de blir ändamåls-enliga, konsistenta, lagliga och tar hänsyn till andra tillståndsprocesser och -myndigheter.

Planbeskrivningen

Planbeskrivningen är omfattande men otydlig och ger inte en rättvis bild av förutsättningar och förändringar på det man förväntar sig för att förstå planen. I långa stycken kan den uppfattas som försvar av föreslagna ändringar. Många argument framförs för exploatering av Kyrkberget och för placering av nybyggnad innanför bogårdsmuren. Några punkter att kommentera:

Behövs nybyggnad för att bibehålla användningen?

Planbeskrivningen har formuleringar som: *Detaljplanprocessens ambition har varit att bibehålla den pågående användningen ... De tillkommande byggnadsvolymer syftar till att säkerställa att domkyrkan även i fortsättningen fungerar för sina religiösa ändamål och att domkyrkoförsamlingen, Strängnäs stift och Europaskolan kan fortsätta att bedriva verksamhet.*

Det är svårt att ta på allvar att församlingen skulle lämna domkyrkan och hela kyrkberget efter 800 år av användning för detta ändamål om inte café, kontor, förråd och fler toaletter kan läggas innanför bogårdsmuren i direkt anslutning till denna mäktiga katedral.

Har domkyrkoplan genomgått kontinuerliga ändringar?

På flera ställen pratar planbeskrivningen om platsens föränderlighet. Det är besynnerligt att man hävdar att Kyrkberget kontinuerligt har förändrats med olika byggnader och samtidigt visa en karta där endast uthus i nordvästra hörnet har byggts innanför muren sedan 1400-talet.

Har domkyrkoplan varit ett slutet rum?

Det står att: *Samtidigt återskapas det omslutna rum som domkyrkoplanen var innan bogårdsmurarna revs år 1862.* Det omslutna rummet är en ny idé hos förslagsställarna. Bogårdsmuren låg på 35-40 meter distans från domkyrkan, i gränsen mot Månssons trädgård. Den var lägre och stod dessutom längre ner i terrängen. Med den antagna höjden på 3-4 meter har överkanten legat 3 meter **under** domkyrkoplan. Höjden på samlingshuset bedöms till ca 11-12 meter. Avståndet mellan domkyrkan och det föreslagna samlingshuset är cirka 14 meter.

Ger planen tillgänglighet för funktionsvarierade?

Stor vikt läggs vid att tillgängligheten för kyrkans besökare ska förbättras och hissar nämns. Från norr blir det genom planförslaget möjligt att ta en hiss endast om och när Europaskolan bygger en ny foajé och håller den öppen för passage för allmänheten. Från söder skulle man från ett nytt hus vid vaktmästarbostaden via kulvert ta sig till samlingshuset, hiss upp och slutligen över domkyrkoplan med 1,8 meters höjdskillnad till domkyrkan.

Det förefaller lättare att, som idag, kliva av vid Gyllenhielmsporten och ta sig rakt in i kyrkan tillsammans med övriga besökare. Övriga förbättringar av tillgängligheten såsom t.ex. nya gångar eller markmaterial är inte beroende av en ny detaljplan.

Innebär planförslaget skada på kulturmiljön?

Kommunens bedömning i riksintressefrågan resulterar i: *Däremot bedöms inte detaljplanen innebära påtaglig negativ skada på riksintresset för kulturmiljövården Strängnäs.* Detta trots att Länsstyrelsen tidigare har skrivit: *Länsstyrelsen bedömer att nybyggnation enligt de fem förslagen skulle innebära påtaglig skada på riksintresset Strängnäs enligt 3 kap. 6 § miljöbalken.*

Även i den nu framtagna MKBn konstateras en stor negativ påverkan med en ny byggnad inom murarna. Byggnadsvårdsföreningen vill här påpeka att alla negativa konsekvenser förutom ”mer än obetydliga” bedöms som ”påtaglig skada” på riksintresset enligt Riksantikvarieämbetets och Naturvårdsverkets tolkningar av lagstiftningen i miljöbalken. Planförslaget strider därmed mot miljöbalken 3 kap 6 §.

Byggnadsvårdsföreningen bedömer att om planförslaget med dess byggrätter förverkligas skulle det innebära irreparabel, påtaglig skada på riksintresset för kulturmiljö.

Genomförandet

Hänvisningarna till ibland huvudmän, ibland exploatören, döljer att av de huvudmän som har fått sina fastigheter inom planområdet är det endast två som avser exploatera sina fastigheter. Den exploatör som betalar planarbetet är domkyrkoförsamling. Den andra är Europaskolan.

Genomförandet av samlingshuset förutsätter sprängning. Erfarenheten är att sprängningsarbete i kulturhistoriska miljöer innebär stor fara för äldre byggnader och arkitekturbunden konst. Om detta bygge verkligen skulle komma att genomföras bör den betydligt mer kostsamma metoden med sågning användas för att minska riskerna.

Domkyrkan och kyrkotomten är skyddade av 4 kap kulturniljölagen (KML) och tillstånd krävs från Länsstyrelsen för förändringar. Då huvudskälet till att ta fram en ny detaljplan är den bygggrätt på kyrkotomten bredvid domkyrkan som Strängnäs domkyrkoförsamling önskar är det anmärkningsvärt att församlingen väntar med prövning enligt KML. Det är också märkligt att kommunen accepterat detta då tillståndsprocessen kan visa att ingreppen inte tillåts och planarbetet förgäves.

Underlag till detaljplanen

Byggnadsvårdsföreningen har gått igenom några av underlagen till detaljplaneförslaget. Här är inte plats att kommentera allt i dem men något vill vi ändå nämna:

Gestaltningssprogram

Gestaltningssprogrammet innehåller mycket programskrivning och argumentation för förslaget. Illustrationsplaner och sektioner är inte måttsatta och byggnadshöjder redovisas inte. Visualiseringarna ger heller inte en helt rättvisande bild av den påverkan främst samlingshuset får. Se nedan för en kompletterande bild av förslagets faktiska verkan.

Kulturniljöunderlag

Kulturniljöunderlaget är omfattande och tar utgångspunkt inte bara i de behov kyrkan säger sig ha utan även i de lösningar (bygggrätter) kyrkan har tagit fram. Därmed blir det även här mycket programskrivning och en argumentation som känns igen från andra underlag. Kulturniljöunderlaget sammanfattande bedömning är: *De planerade bygggrätterna påverkar planområdets bebyggelsemiljö ... men anses inte förvanska ... utan bidrar till att upprätthålla pågående användning.* Detta bygger på den orimliga tanken att om kyrkan inte får bygggrätt enligt förslaget skulle kyrkan överge platsen.

Miljökonsekvensbeskrivning (MKB)

I MKBn redogörs för kulturniljö, naturmiljö, alternativ och slutligen görs en samlad bedömning. MKBn beskriver förtjänstfullt samlingshusets stora, negativa påverkan för kulturniljö och naturmiljö. Tyvärr måste vi påpeka att konsekvenserna av nollalternativet framstår som onödigt negativa då man tar upp ovidkommande faktorer som inte är beroende av en ny detaljplan med bygggrätter. I den samlade bedömningen står dock tydligt att läsa att förslaget motverkar nationella miljö kvalitetsmål. Byggnadsvårdsföreningen kan konstatera att planförslaget inte tar hänsyn till de negativa konsekvenser MKBn visar att planen ger.

Torun Hammar

Lotte Lehmann

Ethem Erdogan

Medlemmar i Svenska byggnadsvårdsföreningen

Gestaltningsprogrammet och alternativa illustrationer

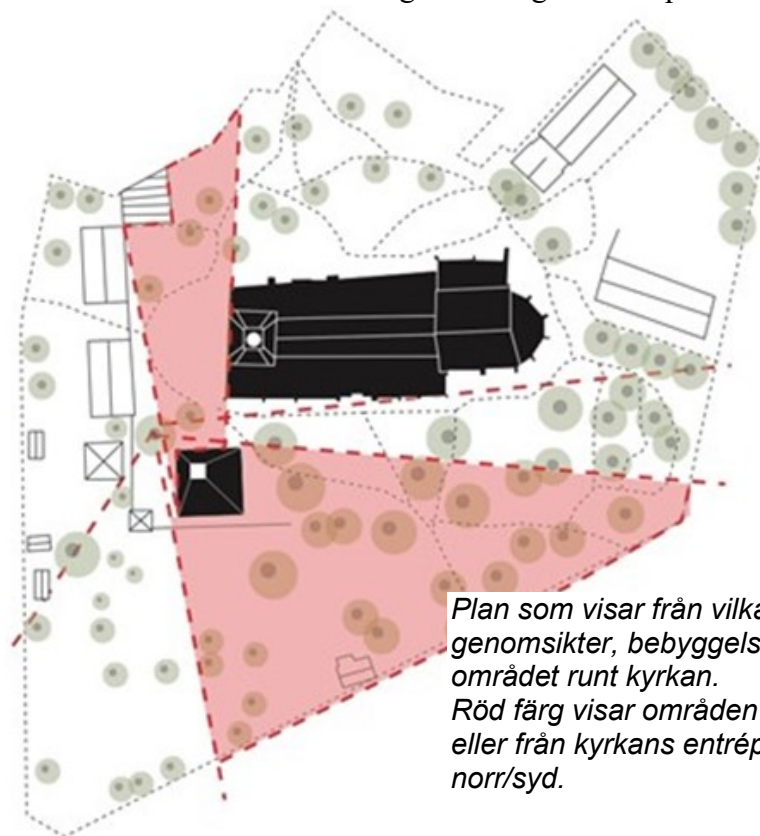
Med hänsyn till domkyrkobergets historiska betydelse och synnerligen höga upplevelsevärden är det anmärkningsvärt att materialet inte innefattar en fysisk modell som är fotograferad från olika vinklar. Inte heller en digital modell finns presenterad. Förslaget måste i en bedömning kunna förstås av både allmänhet och specialister vad gäller volym och komposition i förhållande till domkyrkoberget och dess omgivning

Vad som avgör om en ny byggnads placering är medvetet och noggrant studerad är hur den kontinuerliga rörelsen och mötet med domkyrkan påverkas. Rörelsen runt berget skapar idag ett avläsbart sammanhang med kyrkogården, öppningar mot omgivningen och kringliggande byggnader på avstånd. Helhetsupplevelse, volym, byggnadsdelar och detaljer växel- och samverkar i människans upplevelse av miljön. Sammantaget ger de idag en stark närvaro av unika och vackra värden. Både på långt håll och i ett kontinuerligt närmande uppstår sinnliga upplevelser. Rörelsen runt domkyrkoberget är en central del av dem. En fysisk modell alternativt en film hade gett en rättvis bild av förslagets starkt negativa, rumsliga påverkan på miljön runt kyrkan.

I de flesta vyerna som är presenterade är kyrkan och dess omgivning kraftigt beskurna i relation till förslaget. I visualiseringen från domkyrkoplanet ter sig byggnaden mindre än vad den här presenterad i ritningsmaterialet. Överlag går det att ifrågasätta vyernas placering och byggnadens storlek i bildmaterialet. I planbeskrivningen saknas bildmaterial helt.

Studier från andra vinklar eller sammanhang visar att byggnaden inte är möjlig utan att åstadkomma en betydande skada på kyrkans dignitet som ensam solitär inom de befintliga murarna. Förslaget är i skala, material, form liksom i påverkan på symmetri, riktning och genomblickar utförd i direkt konkurrens med platsens utformning och kyrkans betydelse för den.

Bildmaterialet nedan är framtaget för att ge en kompletterande bild av förslagets faktiska inverkan. Det har utgått från redovisningarna i planförslaget men försvårats av dess avsaknad av höjdangivelser.

Plan som visar från vilka vinklar förslaget på nybyggnad påverkar genomsikter, bebyggelsemönster och upplevelse av det skyddade området runt kyrkan.

Röd färg visar områden där den nya byggnaden hindrar sikten mot eller från kyrkans entréplan samt hur den blockerar genomsikten norr/syd.

Bild som visar hur förslaget till nybyggnad blockerar genomsikten ut mot trädgårdarna. De 100-åriga träden av särskilt värde försvinner och därmed en betydande del av grönskan åt detta håll. Träden med sina grönytor utgör en stark koppling till södra sidans trädgårdar. Ett orelaterat torg bildas framför kyrkan. Därmed påverkas även betydelsen av den viktiga väst/östliga riktningen som markerar huvudingången genom tornet och Gyllenhjelmporten som, utanför den gamla muren, flankeras av de symmetriskt placerade Domkapitlet och Tryckerihuset. Påverkan på upplevelsen av kyrkans slutna västfasad under dygnets mörkare timmar är betydande då den nya byggnadens stora fönster blir en ny huvudfasad.

Bild visar byggnadens påtagliga skada på riksintresset mot söder: trädgårdarna, biskopsgårdarna och vattnet. Här framträder byggnadens dominans mot Månssons trädgård. Betydande sprängningar måste utföras av själva kyrkberget. Skadan på topografi och orörda kulturlager är påtaglig. Kyrkan blir inte längre ensam solitär på berget utan skulle få konkurrens inom murarna med en byggnad som utmanar katedralens särart genom skala, material, höjd, form liksom i påverkan på genomblickar.